

Anna Kostrzyńska-Miłosz

ORCID: 0000-0003-3206-6031

Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk

Jak prezentować wzornictwo? Ekspozycje polskich mebli w latach 1945–1970

**How to Showcase Design? Exhibitions
of Polish Furniture in the Years 1945–1970**

Abstrakt

Przegląd ekspozycji został ujęty w porządku chronologicznym, co umożliwia uchwycenie przemian w sposobach prezentacji mebli oraz zmieniających się koncepcji estetycznych i funkcjonalnych. Przeprowadzona kwerenda pozwoliła zidentyfikować kilka modeli wystawienniczych. Pierwszy z nich ma charakter tradycyjny – polegał on na aranżowaniu wnętrz w przestrzeniach muzealnych przypominających fragmenty mieszkań lub pokoje o standardowych wymiarach. Często eksponowano także pojedyncze meble, zestawiając je z makietami, rysunkami projektowymi i planszami technologicznymi, co umożliwiało publiczności lepsze zrozumienie procesu ich powstawania. Drugi sposób prezentacji, wywodzący się jeszcze z lat 30. XX wieku, polegał na urządzaniu rzeczywistych wnętrz mieszkalnych w nowo wzniesionych budynkach. Tego rodzaju ekspozycje miały ukazać praktyczne zastosowanie nowoczesnych mebli i zasad racjonalnego projektowania w życiu codziennym. Nowym zjawiskiem, wyraźnie zarysowującym się po 1945 roku, było wykorzystanie wystaw jako narzędzia edukacyjnego i propagandowego. Ich organizatorzy starali się kształtować

gusta społeczne, promować funkcjonalne i estetyczne urządzenie niewielkich przestrzeni oraz przekonywać do użycia mebli stanowiących symbol postępu i nowoczesności. Z przeprowadzonych analiz wynika jednak, że mimo ambitnych założeń ideowych i projektowych realizacja tych koncepcji napotykała poważne ograniczenia. W warunkach chronicznego niedoboru towarów oraz problemów z produkcją przemysłową mebli postulaty nowoczesnego, funkcjonalnego wyposażenia wnętrz często pozostawały jedynie w sferze planów i wystawowych wizji.

Słowa kluczowe: wystawy mebli, wzornictwo, wystawiennictwo, polski dizajn powojenny, Instytut Wzornictwa Przemysłowego, spółdzielnia „Ład”.

Abstract

The aim of the article is to analyse and present post-war furniture exhibitions organized between 1945 and 1970. This overview makes it possible to identify and discuss several key exhibition trends that developed during the period of Poland's post-war reconstruction and modernization. The primary sources for this research include press articles published both in professional journals and popular magazines, as well as catalogues and documentation accompanying the exhibitions. The survey of exhibitions is arranged chronologically, which allows for tracing the evolution of furniture presentation methods and the changing aesthetic and functional concepts. The conducted research enabled the identification of several exhibition models. The first model can be described as traditional—it involved arranging interior displays within museum spaces that resembled fragments of apartments or rooms of standard dimensions. Individual pieces of furniture were also frequently exhibited, supplemented with mock-ups, design drawings, and technical boards, allowing visitors to better understand the process of their creation. The second model, rooted in the 1930s, consisted of furnishing real residential interiors in newly constructed buildings. Such exhibitions aimed to demonstrate the practical application of modern furniture and the principles of rational design in everyday life. A new phenomenon that emerged after 1945 was the use of exhibitions as both educational and propagandistic tools. Organizers sought to shape public taste, promote functional and aesthetically coherent arrangements for small living spaces, and encourage the use of furniture that symbolized progress and modernity. However, the analysis shows that despite ambitious ideological and design assumptions, the realization of these concepts faced significant limitations. In the context of chronic shortages of goods and difficulties in industrial furniture production, the ideals of modern and functional interior furnishing often remained confined to the realm of exhibition visions rather than everyday reality.

Keywords: furniture exhibitions, design, exhibition, polish post-war design, Institute of Industrial Design, Ład cooperative.

Wystawiennictwo architektury wnętrz okresu powojennego w Polsce nie było jak dotąd przedmiotem głębszej analizy, toteż interesujące wydaje się przesłedzenie, jak w nowej sytuacji politycznej realizowano ekspozycje, które miały nieść bardzo konkretne treści¹.

Wzornictwo było dziedziną szczególną, bowiem zawarcie w nim jakiegokolwiek ideologii nastroczało pewnych trudności. Niemniej jednak zarówno potrzeby związane z „edukacją społeczeństwa”, jak i – nieco później – stworzenia iluzji luksusu i nadążania za nowoczesnością wymuszały prezentowanie dokonań tej branży. Zapoznanie się ze sposobami prezentacji mebli w latach 1945–1970 pokaże, jak realizowano wymienione postulaty². W artykule zostaną zaprezentowane chronologicznie wystawy organizowane nie w celach handlowych, lecz ekspozycyjnych, co umożliwi spojrzenie na nie z punktu widzenia muzealnika.

Pierwszą powojenną ekspozycją obejmującą analizowane zagadnienie był pokaz wnętrz zorganizowany w 1947 roku w związku z dwudziestopięcioleciem istnienia Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu. W odbudowanym budynku wnętrza wyposażyły spółdzielnie „Ład” i „Arkady”³ oraz Państwowa Centrala Przemysłu Drzewnego⁴.

- 1 Obszerny artykuł Krystyny Łuczak-Surówki omawia szczegółowo jedną z wystaw krakowskich. Krystyna Łuczak-Surówka, „Niezapomniana wystawa. Meble na Ogólnopolskim Salonie Architektury Wnętrz, Kraków 1958”, *Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa* 31(2013): 211–231. Nieco szerszą analizę wystaw związanych z meblarstwem podjęła Julia Błaszczyńska – niestety dotyczy ona jedynie czterech wybranych ekspozycji, pozostałe są tylko wymienione. Przegląd rozpoczyna dopiero od 1957 roku „Ogólnopolską Wystawą Architektury Wnętrz”, następnie omawia ekspozycję „Polskie dzieło plastyczne w XV-leciu PRL” z 1962 roku, poznańską wystawę „Polska Sztuka Użytkowa w 25-lecie PRL”, by zakończyć rozważania bardzo ważnym wydarzeniem, lecz czasowo wychodzącym poza materiał niniejszego artykułu: „I Międzynarodowym Triennale Mebla” na Targach Poznańskich z 1980 roku. Za: Julia Błaszczyńska, „Wystawy meblarskie w Polsce 1945–1989. Systematyka, rekonstrukcja założeń, analiza realizacji”, *Techne. Seria Nowa* 8 (2021): 202–206.
- 2 Przyjęte cezury czasowe wyznaczają wydarzenia historyczne: koniec II wojny światowej oraz objęcie stanowiska I sekretarza PZPR przez Edwarda Gierka, rozpoczynające czas większego otwarcia na kulturę Europy Zachodniej.
- 3 Spółdzielnia „Ład” powstała w 1926 roku. Jej działalność została reaktywowana po wojnie. Natomiast spółdzielnia „Arkady”, powstała w latach 40., kontynuowała idee działającego w latach 30. XX wieku Studium Wnętrz i Sprzętu i zrzeszała artystów związanych z Wydziałem Architektury Politechniki Warszawskiej.
- 4 „Państwowa Centrala Przemysłu Drzewnego” – taka nazwa użyta jest w opisie wystawy: „Wystawa Małe mieszkanie w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej”, *Stolica* 7 (1947): 12. Właściwa nazwa to Centrala Handlowa Przemysłu Drzewnego, którą

Wystawa powojenna została urządzona pod hasłem „Jak ma prawo dziś mieszkać każdy obywatel”⁵. Taki sposób pokazywania racjonalnego urządzania mieszkania w nowo wybudowanych domach wielorodzinnych ma w Polsce swoje źródła w okresie międzywojennym. Wyraźne są tu analogie do zorganizowanej przez WSM wystawy „Mieszkanie Najmniejsze” z 1 marca 1930 roku, podczas której szukano najlepszych rozwiązań mieszkań dla robotnika, oraz późniejszej – z 1935 roku – „Wystawy Budowlano-Mieszkaniowej” zorganizowanej dzięki finansowaniu Banku Gospodarstwa Krajowego⁶. Kontynuowanie misji uświadamiania „szerokich sfer społeczeństwa”, przede wszystkim robotników, mieściło się w założeniach ideologicznych PRL. Dodatkowym argumentem do takiego zaprezentowania nowych form wyposażenia wnętrz była zbliżona sytuacja mieszkaniowa. Brak mieszkań dotyczył zarówno dynamicznie rozwijającej się stolicy nowo powstałego państwa, jak i zniszczonej powojennej Warszawy.

Powołując się na te przedwojenne tradycje, związane ściśle z lewicującym środowiskiem architektów, zaczęto poszukiwać nowych form wielofunkcyjnych mebli, które umożliwiłyby racjonalne wyposażenie małych mieszkań.

Na przełomie 1947 i 1948 roku Biuro Nadzoru Estetyki Produkcji zorganizowało w Muzeum Narodowym ekspozycję zatytułowaną „II Wystawa Przemysłu Artystycznego”. Pokazywano na niej aranżacje wnętrz przedzielonych niskimi ściankami, szafkami bądź tkaninami (fot. 1). Ten sposób ekspozycji w polskim wystawiennictwie był również znany w okresie międzywojennym, nie wnosił niczego nowego. Na wystawie zaprezentowano także pojedyncze typy mebli, które w sposób zasadniczy różniły się „od natchnionych duchem mieszczańskim wielkich kompletów”⁷. Były to składane tapczany, fotele, a nawet krzesła, których elementy po odkręceniu śrub można było włożyć do szafki⁸.

założono na skutek zarządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 14 sierpnia 1945 r., <https://www.prawo.pl/akty/m-p-1948-a-63-435,16831206.html> (dostęp: 21.07.2023).

5 „Wystawa Małe mieszkanie w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej”: 12; „Tak mieszkać każdy ma prawo”, *Stolica* 10 (1947): 4.

6 *Wystawa Budowlano-Mieszkaniowa Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie na Kole, maj-sierpień 1935*, [ramowy prospekt wystawy]; Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939. Forma, funkcja, technika* (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2005), 82–97; Anna Hanaka, „Wystawa Budowlano-Mieszkaniowa Banku Gospodarstwa Krajowego na Kole w Warszawie w 1935 r. – ku poprawie budownictwa mieszkaniowego”, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 3 (2012): 93–128.

7 Jerzy Hryniewicz, „Na drodze do nowego mebla”, *Architektura* 1 (1948): 20.

8 Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1945–1970. Idee i rzeczywistość* (Warszawa: IS PAN, 2021), 171.

Swego rodzaju nowością na tej wystawie było pokazanie prototypowego projektu kącika dla dziecka (fot. 2). Zwrócenie uwagi na wychowanie młodego obywatela stanowiło istotne zagadnienie, choć w mieszkaniach Zakładowych Osiedli Robotniczych⁹ nie przewidywano osobnych pomieszczeń dla dzieci, niemniej jednak postulowano wydzielenie dla nich choć części pokoju.

Według komentatorów obie wystawy, WSM i BNEP, mimo że w różny sposób pokazywały projekty funkcjonalnego urządzenia wnętrz, spełniały wymogi chwili, ponieważ odpowiadały na pytanie: „czym jest nasza epoka. A znając i rozumiejąc nasze czasy, będziemy patrzeć na mebel, zadając mu pytanie, czy rzeczywiście idzie z nami, czy służy tylko jako symbol czasów minionych”¹⁰.

Kolejną znaczącą ekspozycją prezentującą meble była zorganizowana w 1952 roku „I Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej”. Obiekty na niej pokazane to przede wszystkim wyposażenie wnętrz reprezentacyjnych, biur i urzędów i użyteczności publicznej, pałaców młodzieży, domów kultury, muzeów. Ciekawym uzupełnieniem wystawy były projekty scenografii teatralnej i filmowej oraz dekoracji okolicznościowych. Dominowały plansze i makiety. Jeśli chodzi o meble przeznaczone dla przeciętnego użytkownika, było ich niewiele. Jako nowość po raz pierwszy w wystawiennictwie polskim pojawił się typ mebli segmentowych, umożliwiających dowolne tworzenie różnych form¹¹. We wstępie do katalogu ekspozycji podkreślano jej rolę wychowawczą kształtowania gustów społecznych – być może stąd tak duża rola rysunków i makiet, dzięki którym można było pokazać szerszy przegląd tego rodzaju mebli. Janusz Bogucki we wstępie do katalogu przyznawał, że: „Rozwój gustu i mody jest więc sprawą o dużym znaczeniu

9 Zakładowe Osiedla Robotnicze powstały na mocy dekretu z 26 kwietnia 1948 r. Ich zadaniem było spełnianie wszelkich czynności związanych z budownictwem społecznych osiedli i mieszkań pracowniczych, a w szczególności prowadzenie akcji budownictwa pracowniczego finansowanego ze środków przeznaczonych na ten cel w państwowym planie inwestycyjnym. Za: Dekret z dnia 26 kwietnia 1948 r. o Zakładzie Osiedli Robotniczych, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/zaklad-osiedli-robotniczych-16779952> (dostęp: 12.03.2023).

10 Hryniewicz, „Na drodze do nowego mebla”: 23

11 Projekty mebli segmentowych autorstwa Mieczysława Puchały opracowano w Zakładzie Projektowania Konstrukcji Wyrobów Centralnego Laboratorium Przemysłu Drzewnego. Hest., „Estetyczne meble jak łamigłówkę każdy wedle gustu będzie mógł zestawiać w swym mieszkaniu”, *Express Wieczorny* 143(1952): 3; *Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej* (Warszawa: CBWA, 1952), 58; Zygmunt Grzybowski, „Wnętrza Nowych Domów Warszawy”, *Stolica* 13 (1952): 6–7.

dla formowania się kultury i obyczajowości społeczeństwa ludowego”¹². W komentarzach prasowych chwalono ekspozycję, ale zauważano brak nowoczesnych rozwiązań dla mieszkań prywatnych, które to rozwiązania mogłyby być produkowane przemysłowo, oraz umiejętnej ich prezentacji. Tak pisał na ten temat Mieczysław Puchała:

Byłoby więc wskazane zorganizowanie wystawy, poświęconej głównie wnętrzu mieszkania, z udziałem odpowiednich placówek projektodawczych. Wystawa taka powinna być zorganizowana na tle nowych mieszkań, a nie na tle sztucznych i bardzo kosztownych makiet¹³.

Zdecydowany przełom w prezentowaniu społeczeństwu sprzętów codziennego użytku przeznaczonych do prywatnych mieszkań nastąpił w połowie lat 50. Początkowo w ramach tzw. „odwilży” zaczęto organizować szereg wystaw okręgowych, gdzie meble były tylko jedną z pokazywanych dziedzin sztuki, często towarzyszących malarstwu, grafice czy rzeźbie¹⁴. Później pojawiają się wystawy poświęcone wyłącznie architekturze wnętrz¹⁵.

W sierpniu 1954 roku zorganizowano wystawę w Salach Redutowych Teatru Wielkiego. Centralny Zarząd Przemysłu Meblarskiego pokazał 245 modeli mebli, z których część była sprzętami segmentowymi¹⁶. Jedynie około 100 projektów przyjęto do produkcji. Ekspozycję tę zaaranżowano tradycyjnie – meble pokazano jako „kąciki zestawów”. Zwróciła ona jednak uwagę na potrzeby indywidualnych odbiorców.

Dla przeglądu powojennych wystaw prezentujących meble niewątpliwie istotna była ekspozycja zorganizowana na przełomie 1956 i 1957 roku

12 Janusz Bogucki, *Wstęp. I Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej* (Warszawa: CBWA, 1952): 11.

13 Mieczysław Puchała, „Nowe formy mebli przemysłowych”, *Stolica* 15 (1953): 5.

14 Przykładami mogą być ekspozycje z 1953 roku: „Doroczna 1-szo Majowa Okręgowa Wystawa Plastyki w Muzeum Śląskim we Wrocławiu” (maj–czerwiec); „Doroczna Wystawa Okręgowa Malarstwa, Rzeźby i Sztuki Użytkowej” w CBWA Stalinogród (obecnie Katowice) (maj–lipiec); „VII Doroczna Wystawa Okręgowa Malarstwa, Rzeźby, Grafiki, Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej” w ramach VI Festiwalu Sztuk Plastycznych w CBWA Sopot (sierpień–wrzesień); „Doroczna Wystawa Krakowskiego Okręgu ZPAP” w Pałacu Sztuki (październik).

15 Przykładami mogą być ekspozycje: „Wystawa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej” w Pałacu Sztuki w Krakowie (styczeń 1955); „Wystawa Okręgowa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej «Zamek»” we Wrocławiu (styczeń–luty 1955) czy „XXX-lecie Ładu” (grudzień 1956).

16 Por. Jadwigą Ginett-Wojnarowiczowa, „Z pokazu mebli w Warszawie”, *Architektura* 11 (1954): 282–285; M.P., „Jeszcze o pokazie mebli”, *Stolica* 42 (1954): 4–5.

z okazji trzydziestolecia spółdzielni „Ład”¹⁷. Pokazywała ona dorobek artystyczny we wszystkich dziedzinach rzemiosła artystycznego. Meble prezentowano w zestawach, np. stół z krzesłkami, obok stojące łóżko, ale przestrzeń wystawiennicza była potraktowana swobodnie, przenikała się, tworząc, jak się wydaje, niezamierzony efekt braku przemyślanej koncepcji za sprawą ustawionych przypadkowo sprzętów (fot. 3, 4). Czesław Knothe, komisarz wystawy, zgadzał się z tym twierdzeniem, pisząc, że aranżacja wystawy nie została oparta na rzutach realnych¹⁸.

To zainteresowanie potrzebami przeciętnego obywatela nawet w dziedzinie urządzania wnętrz wzbudzało niekiedy kontrowersje. Leon Kruczkowski obawiał się komercjalizacji kultury i wpływów burżuazyjnych nawet w tej dziedzinie¹⁹. Były to jednak poglądy odosobnione. Zaczęto myśleć o realiach życia i wyposażeniu typowego mieszkania w nowoczesne meble.

Już 1957 roku na „II Ogólnopolskiej Wystawie Architektury Wnętrz” w Zachęcie i Salach Redutowych Teatru Narodowego pokazano próby polskich projektantów recepcji nowej, panującej już powszechnie w Europie Zachodniej stylistyki. Ekspozycja powinna być „środkiem kontaktu między artystą a społeczeństwem”, jak pisano we wstępie do katalogu wystawy²⁰. Podzielono ją na dwie części. Pierwszą tworzyły dwie sale analizy i syntez, w której prezentowano zagadnienia dotyczące kształtowania przestrzeni (fot. 5). To całkowicie nowe dla polskiej publiczności podejście do urządzania wnętrz – pokazanie teorii przestrzeni. By lepiej ją zaprezentować, użyto głównie makiet wnętrz – w Zachęcie było ich dziewięć w skali 1:1. Problemowi wnętrz ZOR (Zakładowych Osiedli Robotniczych) – mieszkań o małym metrażu – poświęcono drugą część ekspozycji o nazwie „Wnętrza problemowe”. Starano się odpowiedzieć na pytanie: „Czy przestrzeń mieszkania ZOR jest źle zaprojektowana, czy źle urządzona?”²¹. Tu też ekspozycjami były makiety – wolnostojące sześciany z płótna imitujące przestrzeń dwóch typów mieszkań pokoju z kuchnią i dwóch pokoi z kuchnią. Zwiedzający krytykowali ten sposób prezentacji, zwracano uwagę na niemożliwość naturalnego ich

17 *Wystawa Spółdzielni Artystów Plastyków Ład XXX*, kat. wystawy (Warszawa: CBWA, 1956), 31–35.

18 Cz.K. [Czesław Knothe], „Kronika krajowa”, w *Wnętrze. Projekty mebli 1959* (Warszawa: IWP, 1959), 95.

19 Leon Kruczkowski, „Sprzymierzeniec trudny i niezbędny”, *Trybuna Ludu* 151 (1957): 3.

20 Józef Grabowski, *Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz kwiecień 1957*, kat. wystawy (Warszawa: CBWA, 1957), 7.

21 Barbara Sowińska, „Skok w nowoczesność. Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz”, *Stolica* 17 (1957): 6.

doświetlenia oraz konieczność oglądania przez imitację okien i drzwi. Pokazane na wystawie projekty Instytutu Wzornictwa Przemysłowego również były umieszczone w dużych makietach wydzielonych płótnem imitujących przestrzeń mieszkań, jednak w tym przypadku można było wejść do środka. Ten sposób ekspozycji bardziej odpowiadał widzom, ponieważ umożliwiał przyjrzenie się realizacjom z bliska. Podkreślano, że jedynymi elementami ruchomymi w nich były krzesła. Pozostałe sprzęty nieruchome kształtowały przestrzeń i stanowiły trwałą kompozycję – ich położenie w konkretnych miejscach było ściśle „zaprogramowane”. Dzięki takiemu sposobowi prezentacji można było docenić na przykład projekt łączący kuchnię z pokojem autorstwa Zofii i Oskara Hansenów czy projekt Czesława Łączki, które pokazywały, jak kosztem kuchni i korytarza powiększyć pokój.

Jedynym projektem z wystawy 1957 roku, w którym kładziono nacisk na estetykę, a nie na oszczędność przestrzeni oraz wielofunkcyjność sprzętów, były wnętrza dla domu szeregowego autorstwa Zbigniewa Ihnatowicza, Jerzego Sołtana, Włodzimierza Witteka (fot. 6). Sprzęty z tego wnętrza były już wcześniej prezentowane na jubileuszowej wystawie spółdzielni ŁAD, jednak w tym razem zakomponowano spójne stylistycznie wnętrze.

Na ekspozycji znalazły się także kąpiki dziecięce, na co również zwracano uwagę w drugiej połowie lat 50., i w zasadzie można powiedzieć, że na każdej wystawie dotyczącej architektury wnętrz obowiązkowo pokazywano meble przeznaczone dla dzieci.

W Salach Redutowych Teatru Narodowego, niejako aneksu do wystawy w Zachęcie, pokazano pojedyncze meble – tu były jedynie elementem wyjętym z kontekstu, ale zwrócono uwagę na ich formę i stosowanie w nowatorski sposób sklejkę, wikliny, metalu. Takie zaprezentowanie sprzętów pozwalało się skupić na problemach konstrukcyjnych i materiałowych sprzętów. W opracowaniu ekspozycji wystawy wydanym już po jej zakończeniu Józef Grabowski trafnie podsumował jej scenariusz: „Charakteryzując ogólnie ekspozycję, trzeba powiedzieć, że o ile sale «Zachęty» były ekspozycją syntez, o tyle w salach Redutowych starano się wprowadzić syntezę przez ekspozycję»²².

„II Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz” prezentowała dokonania głównie projektantów środowiska warszawskiego. Spoza stolicy

22 Grabowski, „Ogólnopolska wystawa architektury wnętrz 1957”, 12.

meble wystawiali jedynie Roman Modzelewski²³ i Lesław Kiernicki²⁴, toteż rok później Sekcja Architektury Wnętrz Krakowskiego Okręgu ZPAP przy współudziale CBWA i Krajowego Związku Spółdzielni Przemysłu Ludowego i Artystycznego zorganizowała „Ogólnopolski Salon Architektury Wnętrz”, gdzie wystawiali swoje projekty artyści krakowscy²⁵.

Na wystawie zaprezentowano pięć wnętrz, rozmiarami dostosowanych do wówczas budowanych przeciętnych mieszkań. Wyciągnięto wnioski z błędów popełnionych w scenografii wystawy warszawskiej. Wnętrza, w których prezentowano meble, również oddzielono ściankami, ale by umożliwić lepsze ich doświetlenie, sufitry wykonano z pasków płótna lub z gumowanego muslinu, tzw. merli.

Na wystawie krakowskiej skupiono się bardziej na pokazaniu możliwości wykorzystania nowych materiałów. To tu można było obejrzeć po raz pierwszy zaprojektowany w Polsce fotel wykonany z winiduru złączeniem z boku projektu Haliny Cieślickiej. Zaprezentowano również wiele konstrukcji z prętów metalowych z opłotem z barwnej linki igielitowej²⁶.

W scenografii ekspozycji krakowskiej kolor odgrywał istotną rolę, podkreślano kontrastowe zestawienia barwne. Projekt wnętrza Danuty Kowalskiej i Romana Lisowskiego nawiązywał do barw neoplastycyzmu – czerwień i żółć obicia foteli zestawione z błękitem tapicerki łóżka uzupełniono czernią nog i podłokietników na tle białych ścian (fot. 7)²⁷.

W omawianym okresie organizacją wystaw architektury wnętrz zajmowały się okręgowe oddziały ZPAP często we współpracy z BWA. Problemy wystawiennicze rozwiązywano we własnym gronie. Niejednokrotnie łączono różne dziedziny sztuk użytkowych. Przykładem może być wystawa Oddziału Wrocławskiego „Meble, Ceramika, Szkło” z 1958 roku, gdzie członkami komisji i komisarzami byli profesorowie lub absolwenci Uniwersytetu Wrocławskiego Tadeusz Ciałowicz, Krystyna Cybińska, Stanisław Dawski, Tadeusz Forowicz, Rudolf Krzywiec, Jerzy Orkus²⁸.

23 Krystyna Łuczak-Surówka, „Abstrakcyjne myślenie”, w *Roman Modzelewski Spektrum*, kat. wystawy (Łódź: Miejska Galeria Sztuki, 2012), 24.

24 Lesław Kiernicki – w latach 1951–1964 asystent na Wydziale Architektury Wnętrz PWSSP w Gdańsku.

25 Łuczak-Surówka, „Niezapomniana wystawa”, 211–231.

26 Tego typu meble zaprezentowali Witold Popławski, Jan Szczurek. Za: Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1945–1970*, 262.

27 *Ibidem*, 258.

28 *Wystawa Meble, Ceramika, Szkło*, kat. wystawy (Wrocław: BWA, 1958).

W tym samym roku we Wrocławiu zorganizowano ekspozycję „Architektury Wnętrz i Grafiki”²⁹.

W centrum polskiego meblarstwa, Poznaniu, organizowano cyklicznie, od 1953 roku co trzy lata, wystawy architektury wnętrz³⁰. Ekspozycje te odegrały istotną rolę w kształtowaniu gustu społeczeństwa, stopniowemu oswojeniu się z nowoczesnymi funkcjonalnymi formami sprzętów. Nie miały charakteru merkantylnego, takie zadanie spełniały bowiem Targi Poznańskie organizowane przez Zjednoczenie Przemysłu Meblarskiego, które prezentowały wyroby największych fabryk³¹. W większym stopniu pokazywano na nich techniczne i materiałowe zagadnienia związane z wytwarzaniem sprzętów, dlatego sposoby prezentacji nieco się różniły, częściej pokazywano pojedyncze meble. Obydwa nurty w wystawiennictwie, które można nazwać „indywidualnym” i „przemysłowym”, próbowano połączyć, pokazując wyniki konkursów organizowanych przez Zjednoczenie Przemysłu Meblarskiego i Związek Polskich Artystów Plastyków na Targach Krajowych, jednak przemysł rzadko był zainteresowany wdrażaniem nowatorskich projektów do produkcji.

Wystawy końca lat 50. to powrót do idei przedwojennych prezentacji mebli we wnętrzach mieszkań nowo budowanych domów. Najbardziej znane to ekspozycje zorganizowane w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Osiedlu Kasprzaka i Robotniczej Spółdzielni Mieszkaniowej na Osiedlu Młodych na Grochowie w 1959 roku. Wyrażały one dążenie do dostosowania urządzania wnętrz do konkretnych metraży. Organizatorzy oczekiwali dużego oddźwięku społecznego i z takim się spotkali. „Projektanci mówili: pójść z wystawą do ludzi, bezpośrednio do osiedli. Niech pokaz wywoła dyskusję, wniesie jakieś zarzewie – może pomoże jednemu, zaciekawi innych”³². Na wystawie WSM prezentowano jedynie dwa wnętrza mieszkań 36 m² przeznaczonego dla dwóch osób i 53 m² dla pięciu. Chciano pokazać, jak można urządzić funkcjonalnie mieszkania, nie stosując tradycyjnych kompletów – tak by nie były „zagracone ciężkim sprzętem o ujednoliconym wyglądzie”³³. Wystawa na Osiedlu Młodych prezentowała pięć w pełni wyposażonych wnętrz o metrażach standardowych (36 m² i 53 m²). Tu zastosowano możli-

29 *Okręgowa Wystawa Architektury Wnętrz i Grafiki*, kat. wystawy (Wrocław: BWA, 1958).

30 *III Wystawa Sekcji Architektury Wnętrz ZPAP Okręgu Poznańskiego*, kat. wystawy (Poznań: BWA, 1958).

31 Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1945–1970*, 267–269.

32 Inicjatorką wystawy była Halina Jastrzębowska. Prezentowano meble IWP, spółdzielni „Ład”, „Kolor”, CHPD. Danuta Wróblewska, „Mieszkamy nowocześnie”, *Stolica* 23 (1959): 13–14.

33 *Ibidem*, 14.

wość swobodnego kształtowania przestrzeni mieszkalnej według kilku ustalonych wariantów, co było uznane za eksperyment pozwalający zindywidualizować wnętrza³⁴. Taki zabieg umożliwiałały meblościanki, które łatwo było zdemontować. „Stosując meblościanki, zyskuje się co najmniej 25 procent powierzchni w porównaniu do mieszkania tradycyjnie umeblowanego”³⁵. Były to pierwsze głosy proponujące tworzenie modułów tworzących meble segmentowe. Ekspozowanie mebli w realnej przestrzeni mieszkań miało przekonywać do nowego wzornictwa i cieszyło się dużym rezonansem społecznym³⁶. Później ten sposób ekspozowania mebli powtórzono w 1965 roku na Osiedlu Batory i w 1968 roku, urządzając wnętrza na Osiedlu Spółdzielni Budowlano-Mieszkaniowej Politechnika w Warszawie.

Pierwsza połowa lat 60. obfituje w wystawy targowe lub pokazy mebli współcześnie produkowanych o charakterze sprzedażowym³⁷. Niekiedy przez użycie nazwy „Wystawa-Targi” próbowano łączyć funkcje sprzedaży i oferty kierowanej do odbiorcy. Można przyjąć, że jedynie ekspozycje organizowane przez ZPAP i CBWA miały charakter pokazu poszukiwań nowych kierunków we wzornictwie mebli, które na ogół prezentowano tradycyjnie na podestach, pojedynczo bądź aranżując niewielkie zestawy. Już w styczniu 1960 oddział poznański zaprezentował wystawę „Wnętrze i Grafika”. Rok później we wrocławskim CBWA pokazano sztukę użytkową tworzoną przez artystów okręgu wrocławskiego, łódzkiego i gdańskiego, w roku następnym zorganizowano wystawę objazdową „Współczesna Sztuka Użytkowa”, która odwiedziła Bydgoszcz, Lublin, Olsztyn, Toruń, Wrocław. Poznańskie BWA i ZPAP w 1962 roku zorganizowały kolejną Okręgową Wystawę Architektury Wnętrz³⁸. W tym samym roku w Zachęcie prezentowano między innymi meble na ekspozycji „Polska Sztuka

34 Pokaz wnętrz w „Osiedlu Młodych”, *Projekt 4* (1959): 32.

35 Danuta Wróblewska, „Osiedle Młodych. Wystawa wnętrz”, *Stolica* 33 (1959): 12–13.

36 W styczniu 1963 zorganizowano wystawę nowych systemów urządzania wnętrz w pawilonie meblowym przy ul. Przeskok.

37 Obok wznowionych od 1955 roku Targów w Poznaniu były to: „Wystawa Zjednoczenia Przemysłu Meblarskiego w PKiN”, Warszawa (kwiecień 1960), „III Wystawa-Targi Stołecznego Przemysłu Terenowego”, PKiN, Warszawa (listopad–grudzień 1960), „I Wystawa-Targi Wzornictwa Przemysłowego”, PKiN, Warszawa (styczeń 1961), „II Wystawa-Targi Stołecznego Przemysłu Terenowego”, Wiosenne Targi Krajowe, Poznań oraz Dom Chłopa, Warszawa (marzec–kwiecień 1962); Andrzej Piszczola, „Meblarstwo na Targach Krajowych Jesień 1962”, *Przemysł Drzewny* 12 (1962): 17–20; Andrzej Piszczola, „Meblarskie propozycje Anno Domini 1965”, *Przemysł Drzewny* 1 (1966): 21.

38 Julia Błaszczynska jedynie wymienia tytuł tej ekspozycji za: Błaszczynska, *Wystawy meblarskie w Polsce 1945–1989*, 210.

Użytkowa” zorganizowanej w ramach serii wystaw z okazji XV-lecia PRL. Prezentowano na niej obiekty unikatowe i tu także meble

nie stanowiły dominanty ani ich aranżacje nie pretendowały do stworzenia oryginalnych układów organizacji przestrzennej. Grały rolę jedynie komponentów w zespole przedmiotów artystycznych z włókna, ceramiki, szkła, metalu i drewna dążących do syntezy elementów współczesnego wnętrza³⁹.

Najistotniejszymi ekspozycjami drugiej połowy lat 60., na których prezentowano nowe wzornictwo meblarskie, były „Wzornictwo Społeczeństwu” (1966), „40-lecia Ładu” (1967) oraz wystawa w ramach cyklu „Polska Sztuka Użytkowa w 25-lecie PRL” (1969).

Chronologicznie pierwsza z nich, zatytułowana „Wzornictwo Społeczeństwu”, została zorganizowana w listopadzie i grudniu 1966 w PKiN w Warszawie⁴⁰. Towarzyszył jej pokaz metod badania funkcjonalnego wyposażenia wnętrz w Instytucie Wzornictwa Przemysłowego, by określić potrzeby użytkowników, co stanowiło nowość. Szczególnym zainteresowaniem cieszyły się coraz popularniejsze meblościanki, kierujące uwagę na modułowość przedmiotów. Kierunek w prezentowaniu sprzętów składających się z powtarzalnych elementów był wyraźniej zauważalny na ekspozycji kolejnej przełomowej wystawy drugiej połowy lat 60. – „40-lecia Ładu”⁴¹. Scenografię zakomponowano dość tradycyjnie, wystawiając w kompletach bądź pojedynczo 161 modeli mebli na podestach czasami przedzielonych ściankami działowymi. Nowością było pokazywanie elementów składowych sprzętów eksponowane przy złożonym obiekcie. Przykładem może być fotel z zestawu „Relaks”, którego boki, składające się z dwóch nóg i podłokietnika, zawieszono na ścianie, a połączone elementy siedziska i zaplecka położono obok na podeście, by widz mógł zobaczyć, jak są zbudowane (fot. 8).

39 Irena Huml, *Polska sztuka stosowana* (Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1978), 198.

40 Wystawa trwała od 12 listopada do 4 grudnia 1966. Katalog wystawy na stronie tytułowej podaje nazwę ekspozycji w zmienionej nieco formie: „Wzornictwo w służbie społeczeństwa”. Inicjatorami pokazu były Komitet Nauki i Techniki, Ośrodek Postępu Technicznego w Katowicach oraz Rada Wzornictwa i Estetyki Produkcji Przemysłowej przy Prezesie Rady Ministrów, sekretarzem Rady była Zofia Szydłowska. Za: *Wzornictwo w służbie społeczeństwa*, kat. wystawy (Łódź: CUJiM, 1966), s. nlb.

41 Wystawa trwała od 12 kwietnia do 2 maja 1967 r., zorganizowano ją w Zachęcie. Za: *40 lat Ładu. Kwiecień 1967*, kat. wystawy (Warszawa-Zachęta: Związek Polskich Artystów Plastyków. Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, 1967), <https://zacheta.art.pl/public/upload/mediateka/pdf/57fe55c4a7b39.pdf> (dostęp: 24.07.2023).

Ostatnia z omawianych wystaw to „Polska Sztuka Użytkowa w 25-lecie PRL”. Na ów cykl składało się z kilka ekspozycji dotyczących wielu dziedzin wzornictwa i organizowanych w różnych miastach. W Gdańsku pokazano projektowanie wnętrz, w Lublinie form przemysłowych, w Łodzi tkanin, w Poznaniu mebli i wnętrz mieszkalnych, w Warszawie wystawiennictwa i imprez masowych, a we Wrocławiu szkła i ceramiki⁴². Założeniem było zaprezentowanie szerokiego spektrum dorobku polskich projektantów i jednocześnie podkreślenie specyfiki dziedzin projektowych – na przykład spośród 260 eksponowanych w Poznaniu mebli część była produkowana, ale pokazano także prototypy siedzisk skorupowych wykonanych z żywicy poliestrowej. Te ostatnie znalazły się również na planszach ilustrujących fazy projektowania. Pojawiły się także sprzęty unikatowe lub wytwarzane tradycyjnie w krótkich seriach. Był to zatem przegląd obejmujący zarówno wiele technik wytwarzania mebli, różnorodność materiałów i trendów stylistycznych.

Podsumowując syntetyczny przegląd wystaw polskich mebli w latach 1945–1970, można zauważyć kilka tendencji wystawienniczych. Sposób ekspozycji sięgał korzeniami lat 30. XX wieku, kiedy zaczęto organizować wystawy, urządzać wnętrza mieszkań w nowo zbudowanych domach. Był on tradycyjny i polegał na aranżacji we wnętrzu muzealnym namiastek pokoi o standardowych wymiarach, przedzielaniu przestrzeni w bardziej lub mniej przemyślany sposób ściankami, by pokazać zestawy mebli. Często decydowano się również na wydzielanie pojedynczych eksponatów w celu pokazania techniki ich wytworzenia. Uzupełniano je makietami i rysunkami projektowymi.

To, co można nazwać nowym sposobem podejścia do prezentacji mebli, wynika raczej z idei, chęci przekonania społeczeństwa do funkcjonalnego urządzania małych wnętrz, do użycia mebli, które stały się synonimem postępu i nowoczesności. Założenia te niestety w dobie stałych braków towarów nie mogły być realizowane. Można zatem przyjąć, że stanowiły one próbę pokazania nowych tendencji we wzornictwie, które prezentowano w tradycyjny sposób.

42 Wystawy otwierano w kwietniu i maju 1969 r. Ekspozycję „Projektowanie mebli i wnętrza mieszkalnego” w Poznaniu otwarto 11 kwietnia 1969; „Artyści tkacze w Polsce Ludowej” w Łodzi 19 kwietnia 1969; „Projektowanie form przemysłowych” w Lublinie 21 kwietnia 1969; „Projektowanie wnętrza” w Gdańsku 22 kwietnia 1969; „Projektowanie wystawiennictwa i imprez masowych” w Warszawie 12 maja 1969; „Projektowanie ceramiki i szkła” we Wrocławiu 6 kwietnia 1969. Za: *Polska sztuka użytkowa w 25-lecie PRL*, red. Aleksandra Janota (Warszawa: Związek Polskich Artystów Plastyków, 1972).

Bibliografia

Książki i monografie

- I Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej* (Warszawa: CBWA, 1952).
- III Wystawa Sekcji Architektury Wnętrz ZPAP Okręgu Poznańskiego*, kat. wystawy (Poznań: BWA, 1958).
- Grabowski Janusz, *Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz, kwiecień 1957*, kat. wystawy (Warszawa: CBWA, 1957).
- Huml Irena, *Polska sztuka stosowana* (Warszawa: WAI, 1978).
- Kostrzyńska-Miłosz Anna, *Polskie meble 1918–1939. Forma, funkcja, technika* (Warszawa: IS PAN, 2005).
- Kostrzyńska-Miłosz Anna, *Polskie meble 1945–1970. Idee i rzeczywistość* (Warszawa: IS PAN, 2021).
- Okręgowa Wystawa Architektury Wnętrz i Grafiki*, kat. wystawy (Wrocław: BWA, 1958).
- Polska sztuka użytkowa w 25-lecie PRL*, red. Andrzej Janota (Warszawa: Związek Polskich Artystów Plastyków, 1972).
- Wystawa Meble, Ceramika, Szkło*, kat. wystawy (Wrocław: BWA, 1958).
- Wystawa Spółdzielni Artystów Plastyków Ład XXX*, kat. wystawy (Warszawa: CBWA, 1956).
- Wzornictwo w służbie społeczeństwa*, kat. wystawy (Łódź: CUJiM, 1966).

Czasopisma

- Błaszczynska Julia, „Wystawy meblarskie w Polsce 1945–1989. Systematyka, rekonstrukcja założeń, analiza realizacji”, *Techne. Seria Nowa* 8 (2021): 202–206.
- Ginett-Wojnarowiczowa Jadwiga, „Z pokazu mebli w Warszawie”, *Architektura* 11 (1954): 282–285.
- Hanaka Anna, „Wystawa Budowlano-Mieszkaniowa Banku Gospodarstwa Krajowego na Kole w Warszawie w 1935 r. – ku poprawie budownictwa mieszkaniowego”, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 3 (2012): 93–128.
- Hryniewicz Jan, „Na drodze do nowego mebla”, *Architektura* 1 (1948): 20–23.
- Łuczak-Surówka Krystyna, „Niezapomniana Wystawa. Meble na Ogólnopolskim Salonie Architektury Wnętrz, Kraków 1958”, *Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa* 31 (2013): 211–231.
- M.P., „Jeszcze o pokazie mebli”, *Stolica* 42 (1954): 4–5.
- Piszczoła Andrzej, „Meblarskie propozycje Anno Domini 1965”, *Przemysł Drzewny* 1 (1966): 21–22.
- Piszczoła Andrzej, „Meblarstwo na Targach Krajowych Jesień 1962”, *Przemysł Drzewny* 12 (1962): 17–20.
- „Pokaz wnętrz w Osiedlu Młodych”, *Projekt* 4 (1959): 32.

Sowińska Barbara, „Skok w nowoczesność. Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz”, *Stolica* 17 (1957): 6.

„Tak mieszkać każdy ma prawo”, *Stolica* 10 (1947): 4.

Rozdziały w monografiach

[Knothe Czesław], „Kronika krajowa”, w *Wnętrze. Projekty mebli 1959* (Warszawa: Wydawnictwo Czasopism Technicznych NOT, 1959), 95.

Łuczak-Surówka Krystyna, „Abstrakcyjne myślenie”, w *Roman Modzelewski Spektrum*, kat. wystawy (Łódź: Miejska Galeria Sztuki, 2012).

Netografia

40 lat Ładu. Kwiecień 1967, kat. wystawy (Warszawa-Zachęta: Związek Polskich Artystów Plastyków. Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, 1967), <https://zacheta.art.pl/public/upload/mediateka/pdf/57fe55c4a7b39.pdf> (dostęp: 24.07.2023).

Dekret z dnia 26 kwietnia 1948 r. o Zakładzie Osiedli Robotniczych, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/zaklad-osiedli-robotniczych-16779952> (dostęp: 12.03.2023).

Zarządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 8 lipca 1948 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Prezesem Centralnego Urzędu Planowania o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „CENTRALA HANDLOWA PRZEMYSŁU DRZEWNEGO”, <https://www.prawo.pl/akty/m-p-1948-a-63-435,16831206.html> (dostęp: 21.07.2023).

Fot. 1. II Wystawa Przemysłu Artystycznego, Biura Nadzoru Estetyki Produkcji, 1947/1948, archiwum IS PAN

Fot. 2. Kącik dziecka, II Wystawa Przemysłu Artystycznego, Wystawa Biura Nadzoru Estetyki Produkcji 1947/1948, archiwum IS PAN

Fot. 3. Ekspozycja wystawy XXX-lecia Ładu 1956/57, archiwum IS PAN

Fot. 4. Ekspozycja wystawy XXX-lecia Ładu 1956/57, archiwum IS PAN

Fot. 5. Oskar Hansen, Wojciech Zamecznik, Sala analizy, II Ogólnopolska Wystawa Architektury Wnętrz w Warszawie 1957, archiwum IS PAN

Fot. 6. Zbigniew Ihnatowicz, Jerzy Sołtan Włodzimierz Wittek, wnętrze zaprezentowane na II Ogólnopolskiej Wystawie Architektury Wnętrz w Warszawie 1957, repr. za: *Architektura* 4 (1958): 133

Fot. 7. Danuta Kowalska, Roman Lisowski, wnętrze zaprezentowane na Ogólnopolskim Salonie Architektury Wnętrz w Krakowie 1958, repr. za: Jadwiga Putowska, *Jak urządzić mieszkanie*, Warszawa 1969, il. 3

Fot. 8. Czesław Knothe, fotel z zestawu Relaks, Wystawa 40 lat Ładu, 1967, archiwum IS PAN

